

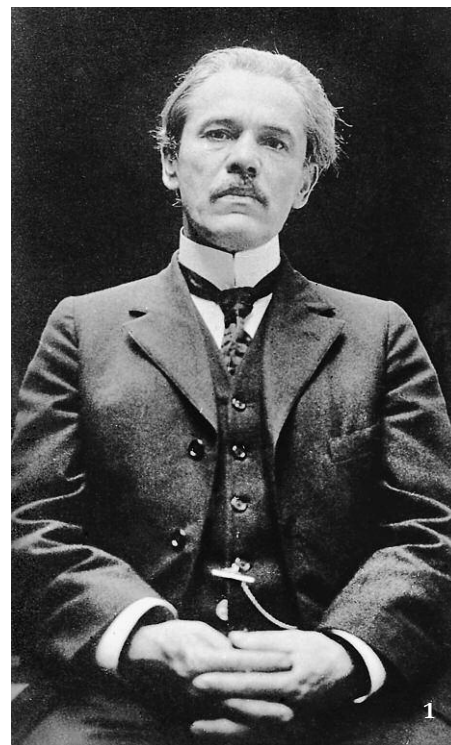
Aleš Hrdlička (1869–1943)

Fenoménu Hrdlička se věnovala řada antropologů jak amerických, tak českých, a na téma Aleš Hrdlička – vědec a antropolog – vyšlo mnoho knih a publikací. Zmíním pouze zhodnocení jeho životního díla, které zveřejnil jeho žák Thomas Dale Stewart již v r. 1940 v *American Journal of Physical Anthropology*, a rozsáhlý nekrolog, který sepsal britsko-americký antropolog Montague F. Ashley-Montagu a otiskl v r. 1944 v *American Anthropologist*. I v Čechách vyšly publikace a knihy, které Hrdličku hodnotí. Uvedme především knihu Viktora Palivce *Kdo je Aleš Hrdlička* (Orbis, Praha 1947). Na téma významu jeho osobnosti sepsal v r. 1979 dvojdílnou dizertaci americký antropolog Frank Spencer. Z tohoto rozboru Hrdličkovy osobnosti čerpají i současní američtí vědci z oboru. Hrdličkoví životopisci rozdělují jeho život do tří období – a pro českou antropologii je důležité to poslední, které T. D. Stewart nazval antropologické. Rovněž bych rád vyzdvihl vztahy Aleše Hrdličky k Čechám a českým antropologům. Nejdříve se však musíme krátce zmínit o jeho prvních dvou obdobích, která se týkají vzdělání a lékařské profese.

Aleš Hrdlička se narodil 29. března 1869 v Humpolci jako první ze 7 dětí truhlářského mistra. Své rodné jméno Alois si později změnil na Aleš. Ve věku 13 a půl roku odjel spolu s otcem do Spojených států amerických a hned od začátku nebyl jeho život jednoduchý. Pracoval s otcem v tabákové továrně, aby připravili příjezd zbytku rodiny, a ve večerní škole se snažil získat znalosti angličtiny, bez níž by nemohl dále studovat. Vážné onemocnění tyfoidní horečkou, jeho druhé, téměř fatální onemocnění po proděláním spály v časném dětství, u něho probudilo zájem o stu-

dium lékařství. Na radu svého ošetřujícího lékaře a rabína M. Rosenbleutha, který měl vazby na Eclectic Medical College v New Yorku, zde v r. 1889 začal studovat medicínu. Pokračoval v newyorské Homeopathic Medical College a studia završil v r. 1895 v Baltimoru, poté složil úspěšně zkoušky pro vstup na prestižní Johns Hopkins Hospital. Náhoda však chtěla, aby svou krátkou lékařskou aktivitu začal jinde. Spolu s ostatními studenty navštívil státní nemocnici v New Yorku a zde mu bylo nabídnuto místo lékaře. Hrdlička však měl jiné ambice – chtěl se stát výzkumníkem, proto nemocnici v r. 1894 opustil. Pracoval nejdříve v Patologickém institutu v New Yorku, později přijal místo v Smithsonianově institutu (Smithsonian Institution, Smithsonian) Národního muzea ve Washingtonu, kde založil, rozvíjel a vedl po celý zbytek života antropologické oddělení. Zde již začíná etapa Hrdličky-antropologa.

Ze Smithsonianu podnikl Hrdlička řadu výzkumných cest do Mexika a Jižní Ameriky a publikoval své první studie jak lidské patologie, tak kosterních pozůstatků indiánských obyvatel navštívených zemí. Není bez zajímavosti, že z r. 1898 pochází i publikace o patologii snů, kterou otiskl v našem časopise lékařů českých. Důležitá byla jeho cesta do Evropy, kde studoval v r. 1896 antropologii v Paříži u prof. Léona Manouvriera, a seznámil se zde také s Jindřichem Matiegkou (viz str. CXVIII této Živy). Pro nás i pro Hrdličku byl významný jeho první sňatek v r. 1896 s Marií S. Dieudonnee, bohatou dcerou z francouzsko-americké rodiny. Po jejím předčasném úmrtí v r. 1918 zdědil Hrdlička kapitál, který mu umožnil nejen podnikat další expedice, ale též podporovat česko-

1 Aleš Hrdlička (kolem r. 1910)

slovenskou antropologii. Podruhé se oženil s českou emigrantkou Vilemínou Mansfeldovou.

Nelze na tomto místě popsat veškeré Hrdličkovy cesty do zemí všech (obydlených) světadílů. Nejčastěji pracoval na Aljašce a vědom si souvislosti mezi obyvateli Aljašky a Asie, ještě v r. 1939 podnikl cestu do Ruska a na Sibiř, tedy do tehdejšího Sovětského svazu.

Vyčísleme-li význam Hrdličky pro americkou antropologii, musíme na prvním místě jmenovat založení prestižního časopisu *American Journal of Physical Anthropology* v r. 1918. Je právem považován za zakladatele americké fyzické antropologie, jak bývá tradičně označována větev biologické antropologie. Jak nedávno poznamenali George J. Armelagos a Dennis P. van Gerven (2003), otázky kulturního vývoje minulosti lidských ras měly počátkem 20. stol. pro tento obor zásadní význam. Hrdlička společně s Ernestem A. Hootonem ukázali, že kořeny lidské minulosti představují proces vedený silami lidských migrací, difuzí a mísení a pro každou lidskou skupinu jsou klíčem k vlastní historii kosterní pozůstatky z minulých období starověku. Z tohoto pohledu je nutné hodnotit Hrdličkův zájem o osteologii v rámci biologické antropologie. Existuje ale zřejmě i jiný důvod tohoto zájmu. Vyplývá z přesvědčení o nezbytném mísení lidských populací (v tehdejší terminologii ras). To vyplývá z faktu, že sám byl přistěhovalec. Dnes bývá mnohdy nazýván Pan tvůrce Ameriky, jak zní i název dizertace, kterou vypracovala Linda Magaña z Kolumbijské univerzity v r. 2011 (*Mr. America's creator: The race science of Dr. Ales Hrdlicka, 1896–1943*).

2 Členové archeologické výpravy provádějí v r. 1939 Aleše Hrdličku po nalezištích v Burjatsku na řece Angaře na Sibiři.

2

Hrdlička předvídal intenzivnější mísení všech skupin obyvatel USA, dokonce větší než ve skutečnosti, a pokoušel se i o jeho predikci. Některé aspekty jeho osobnosti a názorů však vyžadují kritické posouzení, jak poznamenal už v r. 1987 Michael L. Blakey ve svém článku v *Critique of Anthropology*. Uvádí, že v hodnocení Hrdličkovy osobnosti byl opomenut fakt, že v předválečném období fyzická antropologie působila v sociálním a politickém kontextu, který vytvářel nerovnostářskou společnost a Hrdlička v tomto procesu hrál významnou roli.

Zůstaneme-li v pozitivní linii, významné byly zejména jeho práce o severoamerických indiánech a o původu a vývoji lidstva. V r. 1926 byl za svou práci oceněn ve Velké Británii zlatou medailí Huxley Memorial Medal of the Royal Anthropological Institute. Již v r. 1927 formuloval hypotézu, že všechno lidstvo má jednotný původ a ve svém vývoji prošlo tzv. neandertálskou fází. Studoval plemenné složení obyvatel Severní Ameriky, řešil otázku původu obyvatel Nového světa. Později studoval kmeny afrických, australských a asijských obyvatel. Tento zájem o variabilitu lidských populací vyplynul z tehdejší posedlosti kvantifikovat lidské rasy a nutno dodat, že stejnou posedlostí trpěla v jeho době nejen Severní Amerika, ale i on sám.

Jak už bylo řečeno, významnou měrou prospěl i české antropologii, především jako mecenáš. Financoval vydávání časopisu *Anthropologie*, založeného jeho přítelem prof. Jindřichem Matiegkou, který redigoval všech 19 ročníků až do zániku časopisu v r. 1941 (od r. 1962 vydává časopis s tímto názvem *Moravské zemské*

muzeum). Jak píše Miroslav Prokopec (viz str. CXXV) v r. 1962, z darů A. Hrdličky realizoval J. Matiegka také dílo, které je společným odkazem těchto dvou velkých osobností ve vědě o člověku – muzeum založené v r. 1930. Bohužel se tento projekt dosud neuskutečnil v plné míře, jak zamýšlel. Přispěl nejen finančně, ale i množstvím sbírkových předmětů. Od r. 1937 jako vděk nese toto muzeum Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze jeho jméno – Hrdličkovo muzeum člověka. Podporoval v rámci své nadace i výzkumy mladých antropologů, jako byl Vojtěch Suk, Matiegkův asistent a pozdější zakladatel brněnské antropologie pro výzkumy v Africe, Jiří Malý, který získal prostředky pro cestu na Aljašku nebo Pavel Jáchym Šebesta (viz následující článek na str. CXXIV) na své výzkumy v Kongu.

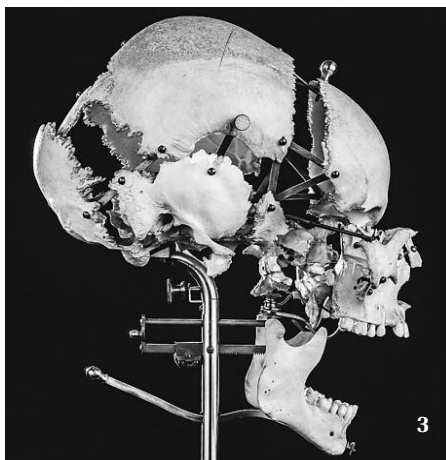
Nelze však vyjmout z kontextu dobové názory a představy Aleše Hrdličky a ideologizovat ho tak, jak jsme byli svědky

v komunistickém Československu, které vytvořilo z Hrdličky téměř kult osobnosti v antropologii. Především proto, že Hrdlička se poúnorové vlasti „hodil“. Měl dělnický původ, ale stal se z něho významný a bohatý Američan. Byl rovněž Čech a vlastenec a podporoval rozvoj české vědy. Byl interpretován jako nadšený odpůrce existence ras, což z dnešního pohledu není pravdivé. Hrdličkova ideologická nezávadnost byla podtržena jeho častými cestami do Sovětského svazu i zájmem o zdejší obyvatelstvo, nehledě na fakt, že své cesty na Sibiř vážil ze zcela jiných důvodů, než mu bylo připisováno.

Zajímavé jsou pohledy na Aleše Hrdličku dnes. Připomeňme článek Michala V. Šimůnka a kol. z r. 2014 (Aleš Hrdlička: Antropolog mezi Evropou a Amerikou), podávající poněkud korigovaný pohled na tuto osobnost a dílo. Rovněž magisterská práce Hany Steihaufnerové Zapomenutá osobnost Aleš Hrdlička (2014) rozebírá z pohledu historika stránky jeho vlastnictví, češství a slovanství, ale i jeho práci jako významné světové vědecké autority. Zbývá tedy dodat, že Hrdlička by si zasloužil i dnes, aby mu byla věnována větší pozornost z pohledu biologické antropologie, aby se odstranil líbivý nános kultu minulého období. Pouze tak více vynikne jeho osobnost a význam.

Seznam použité literatury najdete na webové stránce Živý.

3 Montovaná rozložená lebka podle C. Bauchéna. Foto D. Veleková. Snímky z archivu Hrdličkova muzea člověka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

Hrdličkovo muzeum člověka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

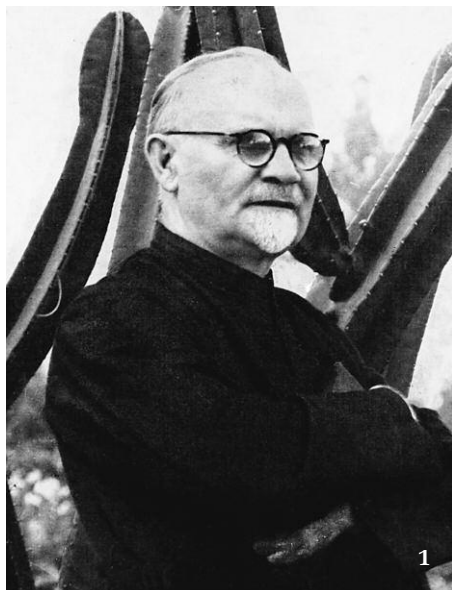
Univerzitní muzeum je součástí Přírodovědecké fakulty UK. Stálá expozice vychází z koncepce zakladatele Aleše Hrdličky a představuje témata evoluce člověka a jeho příbuzných, vývoje jedince (ontogeneze), lidské variability a také patologie a smrti. Po desítky let patří návštěva muzea do výuky biologie na základních, středních i vysokých školách.

Hrdličkovo muzeum člověka je kulturním místem paměti s osobitým charakterem. Důležitá je jeho historická tradice a kontinuita. Bezprostřední návaznost na akademické prostředí poskytuje možnost zapojení vědeckých kapacit – posláním muzea je umožnit setkávání a konfrontaci veřejnosti, studentů a vědců a prezentovat společensky významné aspekty a otázky vědeckého výzkumu, jak minulého, tak současného. Jsou zde také pořádány komentované prohlídky a interaktivní workshopy (např. Sběratel kostí, Lidské smysly, Cesty lidí – evoluce člověka nebo Tajemství egyptských písařů).

Hrdličkovo muzeum člověka PřF UK
Viničná 7, 128 44 Praha 2
telefon: 221 951 620/3, 724 039 933
e-mail: hmc@natur.cuni.cz
<http://muzeumcloveka.cz/cs>

1 Pohled do expozice Hrdličkova muzea člověka. Foto J. Ployhar

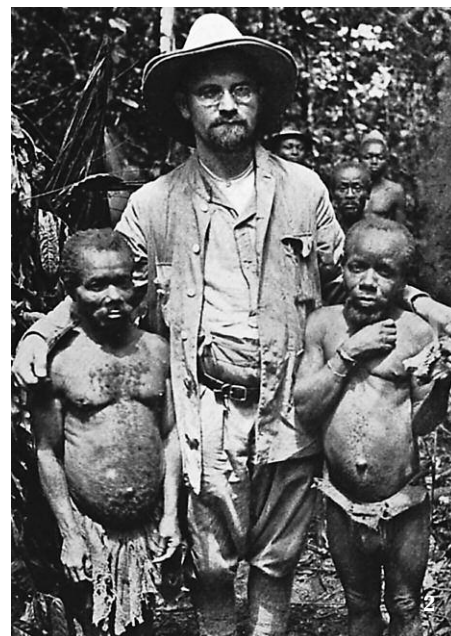
Pavel Jáchym Šebesta (1887–1967)

Pavel Jáchym Šebesta se narodil 20. března 1887 v obci Pietrowice u Racibórze v dnešním polském Slezsku. Ve svých 18 letech se ale přestěhoval do Mödlingu u Vídně, kde studoval filozofii a katolické bohosloví, aby zde byl coby člen řeholnicko-misijní Společnosti Božího slova po 6 letech vysvěcen na kněze. Kromě duchovní činnosti jej na Vídeňské univerzitě zaujala archeologie, egyptologie a také antropologie. V r. 1911 odjel na první misijní pobyt do Mosambiku, kde působil v okolí řeky Zambezi. Po vstupu Portugalska do první světové války byl ale jako rakousko-uherský občan na území jeho tehdejší kolonie zatčen a deportován do Portugalska, kde se věnoval etnografii a studiu afrických jazyků. Po válce, kdy bylo jeho rodné město ponecháno ve Výmarské republice, přijal československé státní občanství.

Šebestova antropologická dráha začíná ve 20. letech 20. stol. při jeho expedici do jihovýchodní Asie studiem tamních negritů, především Semangů. Zdá se, že právě zde ho zaujali malí obyvatelé tropických deštných pralesů, které během dalších pěti expedic studoval, hlavně na území Afriky. Patrně nejvýznamnějším a dodnes celosvětově uznávaným dílem historického významu je *Anthropology of the Central African Pygmies in the Belgian Congo*, které publikoval společně se svým vídeňským kolegou Viktorem Lebzelterem v r. 1933. Český antropolog prof. Jiří Malý v r. 1948 o této práci napsal: „Je to dílo jedinečné, zcela původní, obsahující spoustu vědeckého materiálu a dat, které dlouho zůstane dílem základním a vyčerpávajícím.“ Neméně důležité jsou jeho trísvalková *Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri* (1938) nebo kniha *Pygmäen-Völker der Erde* (1952). Po druhé světové válce se Šebesta stal profesorem etnografie na Vídeňské univerzitě a v té době se začal soustřeďovat také na jazyky pygmejských populací.

Ke cti Pavla J. Šebesty je třeba přičíst, že se kromě psaní vědeckých monografií věnoval popularizační činnosti, jejímž prostřednictvím dokázal širokému čtenářstvu přiblížit nelehký život v tropických pralesech – např. knihami *Mezi nejmenšími lidmi světa* (Mladá fronta, Praha 1959) nebo *Z přítmi pralesa* (Česká grafická unie, Praha 1927). Obohatil sbírky světových muzeí cennými exponáty; i Hrdličkovo muzeum člověka PĚF UK vlastní studijní materiál afrických pygmejů – jde o kosterní materiál, fotografie, ukázky iniciačního chování a především unikátní sádrové odlitky, které v letech 1936–37 výtvarně zpracoval akademický sochař Miloslav Beutler.

1 Pavel Jáchym Šebesta, Ruanda (nyní Rwanda, 1955). Foto J. Jadin, z archivu Hrdličkova muzea člověka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

2 Mezi pygmeji, kolem r. 1930. Šebesta studoval především africké pygmeje a svými výzkumy zasáhl široké spektrum vědeckých poznatků, nejen biologického, ale i etnografického a lingvistického charakteru. Z archivu redakce

Pavel Jáchym Šebesta zemřel 17. září 1967 v Mödlingu ve věku 80 let. Ačkoli česká antropologie na tohoto muže světového významu někdy poněkud neprávem zapomíná, jeho práce z 30. let 20. stol. se objevovaly a objevují ve významných studiích pozdější generace antropologů věnujících se nejmenším lidem této planety (např. Colina Turnbulla, Serge Bahucheta, Alaina Fromenta, Mitsuo Ichikawy, Roberta Baileyho nebo Barryho Hewletta). Opravdu málokdo se může těšit titulem *baba wa Bambuti* (otec trpaslíků), který vzácně uděluje jedna z nejprestižnějších univerzit kdesi v srdci tropických deštných pralesů.

Josef Maria Brožek (1913–2004)

Rodák z Podolí u Mělníka již v raném dětství nabýval životní zkušenosti na Sibiři, kde jeho otec pracoval v továrně na železniční vagony. Rodina se často stěhovala, středoškolská studia Josef Maria Brožek dokončil v Brně, psychologii vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1937). Cennou přípravu pro další život mu poskytlo první zaměstnání psychotechnika, dnes bychom řekli psychologa práce, na které nastoupil v Baťových závodech ve Zlíně. Zde získal i zkušenosti v odbočce Biotypologické společnosti.

Na podzim 1939 odešel v rámci postgraduálního studia v oboru aplikované psychologie do Spojených států amerických. První roky zde měl dost těžké a na živobytí si vydělával mytím nádobí v jedné newyorské restauraci. Po válce se do Československa již nevrátil. Působil dlouhá léta (1941–59) na univerzitě v Minnesotě (Laboratory of Physiological Hygiene, School of Public Health), kde postupoval od asistenta až k pozici profesora. Tato životní etapa byla pro J. M. Brožka jako antropologa nejvýznamnější. V týmu prof. Ancela Keyse mladý Brožek pracoval na

problematice, která souvisela s potřebami armády. Šlo o zkoumání vlivu dlouhodobého hladovění na organismus člověka a navození stavu podvýživy s následnou nutriční rehabilitací a zjišťování důsledků pro zdraví a chování. Studie známá jako minnesotský pokus byla provedena na 27 dobrovolníků a pochybuji, že by dnes získala povolení etických komisí. Zde se odborný zájem protnul s aktivitou slavného českého antropologa Jindřicha Matiegky (viz článek na str. CXVIII této Živy). Josef Brožek narazil na tehdy nepřítel známou Matiegkovu publikaci *The testing of human efficiency* (1921). V ní nalezl, co potřeboval. Obsahovala neinvazivní metodu, jak studovat změny tělesného složení živého člověka na základě zevních rozměrů a kvantitativních vztahů podílu kostry a měkkých tkání, tedy svalů a tuku. V kontextu studie o podvýživě upoutal způsob měření podílu tuku v těle a změny hustoty

těla silný zájem v širokých vrstvách odborníků v USA, později i ve světě. Brožek se tak vyznamenal jako zakladatel nového odvětví antropologie – sledování složení lidského těla *in vivo*, současně proslavil i svého krajana Matiegku, kterému náleží světová priorita. Výsledky minnesotské studie Brožek publikoval společně s A. Keysem r. 1950 v dvoudílné monografii *The biology of human starvation*. Editoval rovněž řadu sborníků, jako *Techniques for measuring body composition* (1961, společně s Austinem Henschelem – spolupracovníkem kolektivu organizujícího minnesotský experiment) či sborník s více než tisíci stran *Body composition* (1963).

V r. 1963 zveřejnil rozsáhlý článek v časopise *Current Anthropology* na téma *Quantitative description of body composition: Physical anthropology's „fourth“ dimension* (Kvantifikace tělesného složení: „Čtvrtý“ rozměr fyzické antropologie), který věnoval památce J. Matiegky a slovinského antropologa Božo Škerlji. Brožkův význam pro antropologii zdůraznila také jeho dlouholetá editorská činnost v časopise *Human Biology* (Wayne State University Press).

Roku 1956 se stal profesorem psychologie na Lehigh University v Bethlehemu v americkém státě Pensylvánie a jeho odborné zaměření se přesunulo do oblasti psychologie. Tím nelze říct, že by se o antropologii dále nezajímal. Opak je pravdou. S B. Škerljem publikovali r. 1952 v časopise

1 Masarykova univerzita v Brně udělila Josefu Maria Brožkovi v r. 1999 čestný doktorát. Foto z Archivu MU

American Journal of Physical Anthropology článek Jindřich Matiegka and the development of Czech physical anthropology. Společně s brněnským anatomem a antropologem prof. Milanem Dokládalem napsali v r. 1961 o stavu a současném

vývoji fyzické antropologie v Československu do významného časopisu *Current Anthropology*. S Miroslavem Prokopcem (viz následující článek) se pak zasloužili o propagaci výše zmíněné Matiegkovy publikace z r. 1921 jak v časopise *Dějiny vědy a techniky* (1986), tak anglicky v *American Journal of Human Biology* (2001). Se spoluautory sepsal metodologickou kapitolu věnovanou hodnocení povrchu, objemu a složení těla člověka do posledního vydání klasické příručky antropologie Rudolfa Martina, kterou redigoval v r. 1985 prof. Rainer Knussman. Na oblast Brožkova výzkumu tělesného složení navázala a světového významu dosáhla i prof. Jana Pařízková (také článek na str. 261–263), a převzala tak Brožkovu štafetu. O tom svědčí jejich společná publikace *The evaluation of body surface, body volume and body composition in human biology research* (1987).

I v době emeritury udržoval kontakty s Československem a jeho vědeckou obcí a opakovaně naši zemi navštívil. Za svou činnost obdržel v r. 1999 čestný doktorát přírodních věd Masarykovy univerzity v Brně. Je nositelem vyznamenání jak české, tak slovenské antropologické společnosti. Prof. Brožek se dožil úctyhodných 90 let, zemřel v r. 2004 v americkém Saint Paulu. Má zaslouženě své významné místo v historii biologické antropologie světové i české.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.

(Hrdličkově rodišti) realizovanou v r. 1959 a dvě mutace v dalších dekádách. Vypracoval desítky expertiz pro ministerstvo zdravotnictví a jiné instituce, zejména s ergonomickou tematikou (vztah člověka a pracovního prostředí).

Během více než 80 studijních cest, stáží, přednášek na zahraničních univerzitách a účastí na mezinárodních kongresech navštívil 21 evropských států a z mimoevropských zemí Austrálii, Egypt, Indii, Japonsko, Kanadu, Libanon, Spojené státy americké, některé i vícekrát. Cesty po stopách významného amerického antropologa českého původu Aleše Hrdličky ho zavedly na Aljašku, do Kalifornie, Jižní Dakoty, Nového Mexika a na Floridu. V r. 1969 se účastnil Československé vědecké expedice do Austrálie, kde studoval domorodý kmen Rembranga v Arnhemské zemi (Severní teritorium). Do Austrálie se vrátil ještě třikrát jako Visiting Curator (hostující kurátor) Jihoaustralského muzea v Adelaide, kde zkoumal z antropologického hlediska prehistorické pohřebiště a sídliště Roonka na dolním toku řeky Murray. O tomto výzkumu publikoval krátký text i na stránkách Živy (2006, 5: 229–231). V letech 1992–93 pracoval v USA jako Senior Scientist ve Smithsonianově institutu ve Washingtonu. Zde měl přístup k archivním materiálům týkajícím se A. Hrdličky. Získané informace mu posloužily při studiu vztahů nejstarší generace antropologů počátku 20. stol., tedy A. Hrdličky a Jindřicha Matiegky, ale i poznání Hrdličkovy osobnosti a jeho vztahu k původní vlasti. Dlouhodobý pobyt v USA a setkání s řadou amerických kolegů umožnily

Jaroslav Bružek

Miroslav Prokopec (1923–2014)

Doc. RNDr. Miroslav Prokopec, DrSc., pocházel z Prahy, kde se narodil 6. srpna 1923. S manželkou Marií měli jedinou dceru Hanu.

V letech 1945–50 studoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Třetí ročník absolvoval na University College London u britského antropologa Darylla Forda, který založil a vedl v poválečném období první britské antropologické pracoviště, postavené na americkém principu kombinovat poznatky o materiální kultuře i biologii v rámci jedné vědecko-pedagogické instituce. Zkušenosti získané při krátkodobém pobytu zúročil pak M. Prokopec během své celoživotní kariéry. Po návratu na Univerzitu Karlovu se specializoval v oboru fyzické, dnes biologické antropologie. Po ukončení studia v r. 1950 zůstal na studijním pobytu u prof. Jiřího Malého na PřF UK v Praze. V období let 1951–54 byl vědeckým aspirantem katedry antropologie, dnes bychom řekli studentem doktorského studia (tehdy kandidát věd). Jeho školiteli byli profesori Vojtěch Fetter a parazitolog Otto Jirovec, a také známý anatom a přírodovědec prof. Ladislav Borovanský. Po ukončení aspirantury nastoupil do Státního zdravotního ústavu v Praze, kde vedl malé, ale významné

antropologické oddělení. V r. 1957 získal titul kandidáta věd (CSc.) na podkladě antropologického výzkumu lesních dělníků a v r. 1969 dosáhl titulu doktora věd (DrSc.) za své dlouholeté výzkumy růstu a dospívání české a slovenské mládeže.

Byl hlavním organizátorem šesti celostátních výzkumů dětí a mládeže, založených V. Fetterem v r. 1951, a prováděných vždy v prvním roce každé dekády do r. 2001 (také Živa 1999, 6: 276–280 a článek na str. 261). Je pouze škoda, nejen pro antropologii, že sledování dlouhodobých změn české populace, odrážejících vlivy měnícího se přírodního i sociálního prostředí, nalezlo podporu a nemá dnes pokračovatele. Významným počinem M. Prokopce bylo dlouhodobé sledování 300 dětí z Prahy od narození do dospělosti, které prováděl s týmem odborníků. Výsledky publikoval v odborném tisku, na domácích i zahraničních kongresech a konferencích. V r. 1960 byl Československou akademií věd pověřen vedením úkolu v rámci Mezinárodního biologického programu (antropometrie 10 tisíc občanů ve věku od 15 do 65 let).

Pro ministerstvo školství připravil odborné podklady pro výstavu o životě a díle Aleše Hrdličky v Praze a Humpolci

M. Prokopcovi shromáždit cenné údaje o historii oboru antropologie v předválečném období. Zvláště důležité byly kontakty s Čechoameričanem prof. Josefem M. Brožkem, se kterým zveřejnili studii upozorňující na prvenství J. Matiegky v oblasti studia tělesného složení člověka.

Miroslav Prokopec působil rovněž jako pedagog. Přednášel na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, v Ústavu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů, dlouhá léta se věnoval gymnaziálním studentům a 17 let vedl zájmové kroužky antropologie Domu dětí a mládeže. Habilitoval se v r. 1993 a přednášel jako externí pedagog na PřF UK v Praze. Je autorem a spoluautorem více než 180 vědeckých prací a neméně tolika časopiseckých, souborných a populárně-vědeckých článků, 10 knih, několika desítek závěrečných a cestovních zpráv, řady výstav, výukových a naučných filmů, videofilmů a dokonce gramofonové desky Lidová hudba Arnhemské země. Od České lékařské společnosti J. E. Purkyně obdržel v r. 1969 Kabrhelovu cenu (se spoluautory Vladislavem Kapalínem a Jarmilou Kotáskovou) za nejlepší knihu roku – Tělesný a duševní vývoj současné generace našich dětí (Academia, Praha). Kromě jiného je autorem knihy Člověk a živočichové (Orbis, Praha 1953), spoluautorem knih Po stopách vývoje člověka (Orbis, Praha 1956), Biosféra a lidstvo (Academia, Praha 1988), spoluautorem první české vysokoškolské učebnice Antropologie (Academia, Praha 1967), encyklopedie ABC člověka (Orbis, Praha 1977), učebních textů Anthropologické praktikum (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1953). Navrhl pomůcky k hodnocení růstu dětí a mládeže (percentilové růstové grafy), je majitelem chráněného vzoru Faciometr a autorem zlepšovacího návrhu Kaliper Somet k zjišťování tloušťky podkožního tuku pro hodnocení vlivu výživy a pohybové aktivity.

Rovněž byl členem redakce časopisů Annals of Human Biology, International Journal of Anthropology, Papers on Anthropology, členem vědeckých společností The society for the study of human biology, International association of human biologists, New York academy of sciences, International association of auxologists nebo American academy of forensic sciences, dále čestným členem European anthropological association. Miroslav Prokopec se angažoval i v České společnosti antropologické, byl rovněž místopředsedou Společnosti Národního muzea a předsedou její antropologické sekce, členem České demografické společnosti a České etnografické společnosti, České lékařské společnosti J. E. Purkyně. Je nositelem Pamětní medaile dr. Aleše Hrdličky za zásluhy o českou antropologii, medaile řecké Demokritovy společnosti v Xanthi a medaile University Eötvöse Loránda v Budapešti.

Nemohu se žádným způsobem považovat za životopisce M. Prokopce. Osobně jsem se s ním setkával velmi často a v paměti mi utkvěla zejména tři setkání. První bylo zcela na počátku mého studia antropologie, kdy jsem absolvoval v r. 1970 studentskou praxi na jeho oddělení tehdejšího Ústavu hygieny a epidemiologie. Odhalil mi elementární zásady přípravy

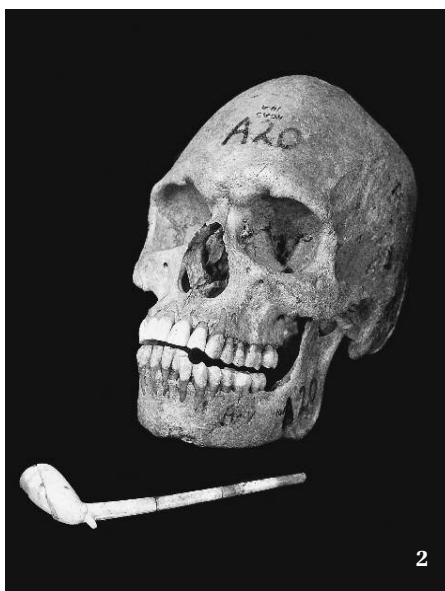

1 Známi čeští antropologové konce 90. let 20. stol. Zleva: prof. Karel Hajniš, prof. Luboš Vyhnanek, zřejmě prof. Karl Sommer z Humboldtovy univerzity v Berlíně, doc. Miroslav Prokopec a prof. Milan Dokládala. Foto z archivu M. Dokládala, Anatomický ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně

výzkumu, psaní odborného textu a publikací, kterých se držím dosud. Druhé setkání se odehrálo v rámci kongresu Evropské antropologické společnosti v Lisabonu v r. 1986, mé první účasti na mezinárodní konferenci v zahraničí. Tam mne seznámil nejen s mnoha významnými kolegy, jejichž jména jsem znal pouze z literatury, ale ukázal mi také, jak se důstojně vypořádat s nedostatkem finančních prostředků. A tak mi naše diskuze v lisabonských kavárnách utkvěly hluboko v paměti, včetně silného sešitu, do něhož si M. Prokopec během rozhovorů neustále něco zapisoval. Po mnoha letech jsem se od něho dozvěděl, že sešit, který ho provázel snad od studentských let, definitivně ztratil v newyorském taxíku. Třetí a pro mne nejdůležitější setkání bylo v Paříži koncem 90. let, kdy jsem ho doprovázel při návštěvách pařížských antropologických pracovišť. Skutečnost, že jakýsi mladý Čech je kolegou a průvodcem uznávaného antropolo-

ga světového formátu, kterým Miroslav Prokopec bezpochyby byl, mohla mít jistý význam i v mé francouzské antropologické kariéře, která trvala bezmála 30 let.

Miroslav Prokopec byl velmi erudovaným odborníkem a jeho znalosti dalece přesahovaly obor antropologie. Byl i velmi manuálně zručný. Zřejmě čerpal ze svých zkušeností z mládí, protože se vyučil jemné rukodělné práci zlatníka. Měl vybroušené estetické citění a věnoval se intenzivně svému koníčku – fotografování. Neproběhla akce, kde by nebyl přítomen s fotoparátem v ruce. Zdokumentoval tak účastníky řady antropologických setkání doma i v zahraničí a lze se jen domnívat, že jeho fotografický archiv by mohl být obrazovou kronikou a nepřeborným zdrojem poznatků. Z jeho výzkumů nám zůstala jen drobná nezpracovaná složka v Archivu Národního muzea, předaná osobně v r. 2008, která však obsahuje žalostně málo informací (<http://badatelna.eu/fond/163386/zakladni-informace/>). Zdravotní stav v posledních letech jeho života mu bohužel nedovolil, aby jak cenná dokumentace sledování růstu a vývoje českých dětí druhé poloviny 20. stol., tak archiv fotografií nalezly důstojné místo v archivu některé z odborných institucí.

2 Lebka s keramickou dýmku z archeologické lokality Roonka na břehu řeky Murray v Jižní Austrálii vykazuje známky obroušení zubů obou čelistí. Poškozená keramická dýmka a na dvakrát zlomená troubel byly mezi archeologickými předměty nalezenými v hrobech. Troubel se přesně hodila do kruhovitého otvoru o průměru ca 8 mm vybroušeného v chrupu. Hluboké zubní kazy na obou druhých stoličkách svědčí, že daný jedinec požíval zřejmě evropskou stravu s bílou moukou a cukrem, případně žil ve společnosti Evropanů. Známky na lebce (drobná, ale vysoká) a na kostře ukazují na mladou ženu nižší postavy ve věku 18–25 let. M. Prokopec se účastnil antropologického zhodnocení kosterních pozůstatků z tohoto naleziště v letech 1974–75. Blíže v jeho článku Hrob kuřáka dýmky, který vyšel v Živě v r. 2006 (5: 229–231).

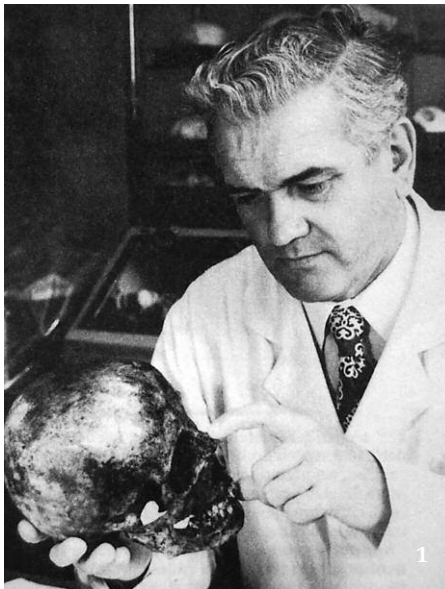
Emanuel Vlček (1925–2006)

Někteří lidé se hledají celý život, část z nás přivede k „našemu“ oboru řada náhod, ale jsou i takoví, kteří mají o své budoucnosti jasno už od útlého věku. Mezi ně patřil prof. MUDr. RNDr. h. c. Emanuel Vlček, DrSc. V rozhovoru pro iDnes v r. 2003 řekl, že doktorem se chtěl stát od dětství a že bral holkám panenky, operoval je a snil, že se stane lékařem na námořní lodi. Lékařem se později skutečně stal. Ke studiu medicíny byl přijat hned po válce (1945), současně však na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy studoval antropologii – a právě antropologie, věda stojící na pomezí přírodních, lékařských a společenských věd, se mu stala celoživotní náplní.

Jako u většiny jeho vrstevníků z meziválečné generace, tak i na kariéru E. Vlčka měla podstatný vliv politická situace v tehdejší Československu. Zatímco koncem války bojoval na barrandovských barikádách, byl postřelen a za statečnost vyznamenán Československým válečným křížem, v době poválečné byl přístup k jeho osobě rekněme poněkud „rozporuplný“.

Po promoci na počátku 50. let nastoupil jako antropolog do Archeologického ústavu Slovenské akademie věd – nejprve v Martině, později v Nitře (1951–57). Patřil tak i mezi zakladatele slovenské antropologie. Tento krok nasměroval celou jeho budoucí kariéru. Odsud v r. 1957 odešel do Prahy, ještě 10 let působil v Archeologickém ústavu Československé akademie věd a v r. 1967 založil nové antropologické pracoviště v Národním muzeu v Praze. Díky své systematické práci o člověku neandertálském (*Homo neanderthalensis*) se stal uznávaným odborníkem nejen u nás, ale i v zahraničí. Pro své renomé byl později také přizván k archeologickým průzkumům hrobek českých panovníků na Pražském hradě. Avšak na základě svých politických postojů v r. 1969 začal mít problémy s vládnoucí komunistickou garniturou. Přispěla k tomu i jeho spolupráce s představiteli katolické církve, pro které prováděl výzkum ostatků a relikvií svatých. V 70. letech bylo E. Vlčkovi zakázáno přednášet na univerzitách a jeho habilitační řízení na dlouhá léta pozastaveno. V r. 1974 byl zbaven i vedení antropologického oddělení Národního muzea. O tři roky později mu ale bylo umožněno vést oddělení nové – Referát pro antropologický výzkum historických osobností a vývoje člověka. Habilitace a následně profesury se dočkal až v r. 1991.

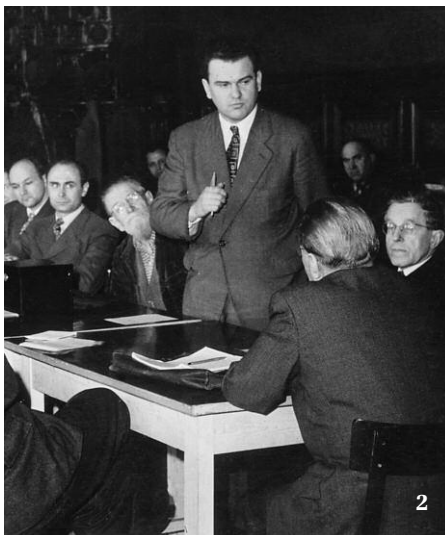
Emanuel Vlček měl široký odborný záběr. Během svého života se věnoval výzkumu předchůdců moderního člověka, studoval ale i fosilní opice střední Evropy. Zpracoval řadu pohřebišť, např. z laténského období nebo období stěhování národů. Zabýval se i etnickou antropologií v Mongolsku. Mezi laickou veřejností je však znám především studiem ostatků významných osobností české historie a výzkumem neandertálců.

1 Prof. Emanuel Vlček ve své pracovně při studiu Přemyslovců (80. léta 20. stol.)
2 Na zasedání mezinárodní komise v r. 1958, která potvrdila jeho předpoklad, že travertinový výlitek mozkovny z lokality Gánovce – Hrádek na Slovensku náleží neandertálské formě člověka (*Homo neanderthalensis*). Snímky z Archivu NM

Prokázání neandertálské formy člověka ve střední Evropě

Shodou okolností je výzkum člověka neandertálského jedním z prvních vědeckých počínů E. Vlčka. Na počátku všeho stál Jaroslav Petrbok (také Živa 2015, 5: C), který v r. 1926 na slovenské lokalitě Gánovce – Hrádek odkoupil od kameníka Kalmana Kokiho travertinový výlitek mozkovny, o kterém se domníval, že jde o zkamenělý mozek vymřelého slona. Výlitek věnoval Národnímu muzeu. Po druhé světové válce Petrbok požádal Vlčka o určení tohoto nálezu. Vlček vyslovil hypotézu o nálezu neandertálského člověka, jehož

přítomnost byla do té doby na našem území popírána. Následovalo několik let výzkumů a dokazování, završených mezinárodním sympoziem, kde byla správnost hypotézy potvrzena. Studiu neandertálců se Emanuel Vlček věnoval i v následujících desetiletích, kdy zpracovával jejich fosilie nejen z území Moravy a Slovenska, ale i Francie, Řecka, Uzbekistánu nebo Krymu. Po prokázání existence nejstarší formy neandertálce ve střední Evropě před 100 tisíci let podal důkaz o existenci člověka vzpřímeného (*H. erectus*) ve střední Evropě před 400 tisíci let. Vedle řešení fylogenetických otázek se jako jeden z prvních zaměřil i na problematiku ontogeneze neandertálců (např. studie dítěte z lokality Tešik-Taš v Uzbekistánu). Detailně se zabýval mimo jiné variabilitou kranálních znaků (vývojem čelní kosti, čelních dutin) a publikoval práce o vývoji krátkých svalů palce ruky u neandertálců.

Výzkumy osobností naší historie

K výzkumu hrobek a ostatků panovníků a příslušníků významných rodů se Emanuel Vlček dostal po přemístění v rámci Akademie věd ze Slovenska do Prahy a zůstal mu věrný z zbytek života. Díky jeho znalostem a úsudkům byla doplněna a mnohdy opravena historická fakta o životě, onemocněních či smrti nejen řady panovníků. Zmínme alespoň některá jména: Karel IV., Jan Lucemburský, Ladislav Pohrobek, Rudolf II., sv. Jan z Nepomuku, sv. Vojtěch, Bernard Bolzano, Bedřich Smetana, Wolfgang Amadeus Mozart, Filip Makedonský, a pokračovat bychom mohli asi 50 dalšími osobnostmi. Završením této práce se staly tři monografie věnované rodům Přemyslovců, Lucemburků, Jagellonců a Habsburků. Pan profesor připravil na toto téma i několik výstav, na které se před Národním muzeem tvořily dlouhé fronty.

Za svůj výzkum získal desítku zahraničních i domácích vědeckých ocenění – např. cenu ČSAV (1963), cenu Anatomické společnosti (1971), medaili Henri Victora Vallois Francouzské antropologické společnosti v Paříži (1962), Hrdličkovu medaili (1969), Brocovu cenu Francouzské antropologické společnosti v Paříži (1979), medaili Státního muzea v Lucemburku (1982) nebo cenu České lékařské společnosti J. E. Purkyně (1992). Byl zvolen dopisujícím členem Sociétés d'Anthropologie de Paris (1965), Anthropologische Gesellschaft in Sien (1965), čestným členem Institutu Grand-Ducal v Lucemburku (1981) a mnoha dalších domácích i zahraničních společností. Patřil nepochybně k nejvýraznějším postavám české a evropské antropologie druhé poloviny 20. stol.

Jelikož jsem s panem profesorem sdílel 15 let jednu kancelář, měl jsem možnost ho blíže poznat. Byl nesmírně pracovitý a cílevědomý. A to jsem ho zažil v době, kdy si mnozí jeho vrstevníci již užívali důchodový věk. Když něco slíbil, tak to splnil bez ohledu na svůj zdravotní stav. Takové situace se staly vícekrát, naposledy během příprav výstavy Lovci mamutů, několik týdnů před jeho smrtí. Tehdy, přestože mu viditelně nebylo dobře, strávil několik hodin ve výstavních sálech kontrolou textů a předmětů. Domů odjel, až když se ujistil, že vše je správně.

Zbyněk Šmahel (1946–2008)

V únoru 2016 by se dožil 70 let antropolog prof. RNDr. Zbyněk Šmahel, CSc. Jeho odchod před 8 lety zasáhl všechny jeho spolupracovníky a studenty. Byl člověkem pevných morálních zásad, moudrý a laskavý učitel a kolega. Přestože byl poslední rok těžce nemocen, jevílo se jeho úmrtí jako něco nepatřičného. Bylo mu 62 let a měl plno plánů. Vědu miloval nade vše a zasvětil jí doslova celý život. Ačkoli rád vtipkoval, jak se těší na dobu penze a že si konečně odpočine, všichni jsme věděli, že to „není jeho styl“.

Zbyněk Šmahel (viz také *Živa* 2008, 4: LI a 2006, 2: XX) se narodil 21. února 1946 v Mladé Boleslavi, ale většinu života prožil v Praze. V r. 1963 zde maturoval a r. 1968 ukončil studium antropologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Ihned po studiích nastoupil do proslulé Laboratoře plastické chirurgie Československé akademie věd, kde vzniklo, pod vedením MUDr. Františka Buriana, zakladatele oboru plastické chirurgie u nás i ve světě, oddělení rozštěpových vad – ojedinělé pracoviště pro výzkum a léčbu této vrozené vady. Výjimečnost spočívala nejen ve výlučném zaměření na rozštěpy, ale také v multidisciplinárním přístupu. V týmu pracovali stomatologové, teratologové (specialisté na vrozené vývojové vady), genetici a rovněž antropolog, kterým byl po desetiletí právě Z. Šmahel.

Zabýval se zde nejen problematikou růstu obličeje obecně, ale především vývojem obličeje u pacientů s rozštěpy. Sledoval, jak je ovlivňován různými typy nápravných operací, nebo který věk dítěte je pro tyto zákroky a růst nevhodnější (blíže str. 256). To bylo jeho vědecké téma i životní poslání. Laboratoř plastické chirurgie se později přejmenovala na Laboratoř kraniofaciálních malformací a stala se součástí Ústavu experimentální medicíny Akademie věd České republiky.

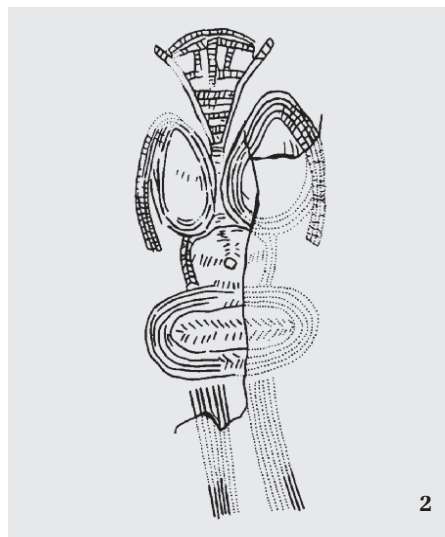
Během své vědecké kariéry Zbyněk Šmahel publikoval na téma růstu obličeje u rozštěpových vad rtu a patra více než 150 původních prací, přičemž několik desítek jako hlavní autor v impaktovaných časopisech. S třemi stovkami citací patří bezesporu k našim nejcitovanějším antropologům. Je autorem monografií i učebních textů a jeho odborné publikace se řadí ke světové špičce.

Jako významný vědec byl Zbyněk Šmahel členem Rady Ústavu experimentální medicíny AV ČR. Působil také jako místopředseda redakční rady a výkonný redaktor mezinárodního časopisu *Acta Chirurgiae Plasticae*, který vydává Česká lékařská společnost J. E. Purkyně (od r. 1993). Na počátku 90. let se mu naskytlá příležitost působit na tehdejší katedře antropologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze, katedru pak vedl v letech 1994–97 a od r. 2003 až do své smrti. V r. 1997 se habilitoval, profesorem byl jmenován v r. 2003.

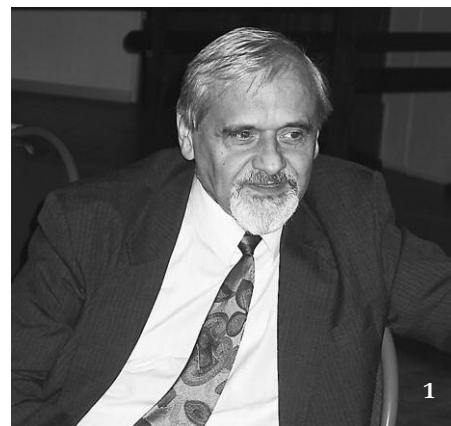
Zbyněk Šmahel se s nadšením věnoval popularizaci antropologie. Od r. 1998 byl členem redakční rady *Živa* a autorem mnoha článků. Čtenáři ocenili jeho šesti-dílný seriál *Evoluce rodu Homo*, který vycházel v r. 2003 a získal Cenu Antonína Friče, stejně jako Zvláštní ocenění časopisu *Živa*.

V té době byl již zkušeným a oblíbeným pedagogem na Přírodovědecké fakultě UK, kde přednášel paleoantropologii, auxologii (věda o růstu a vývoji člověka, součást biomedicíny) a ekologii člověka. Mnoho bakalářských studentů při svých přednáškách nadchl pro tuto specializaci. Během působení na fakultě předsedal oborové radě postgraduálního studia antropologie (od r. 1997) a také oborové radě antropologie a genetiky člověka (od r. 2004). Byl členem vědecké rady Fakulty humanitních studií UK (od r. 2000) a Přírodovědecké fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (od r. 2006).

Prof. Šmahel vždy kladl důraz na hodnocení kvality výzkumu i vědecké výkon-

2

1

1 Zbyněk Šmahel na oslavě osmdesátin prof. E. Vlčka v Národním muzeu v r. 2005. Foto P. Velemínský

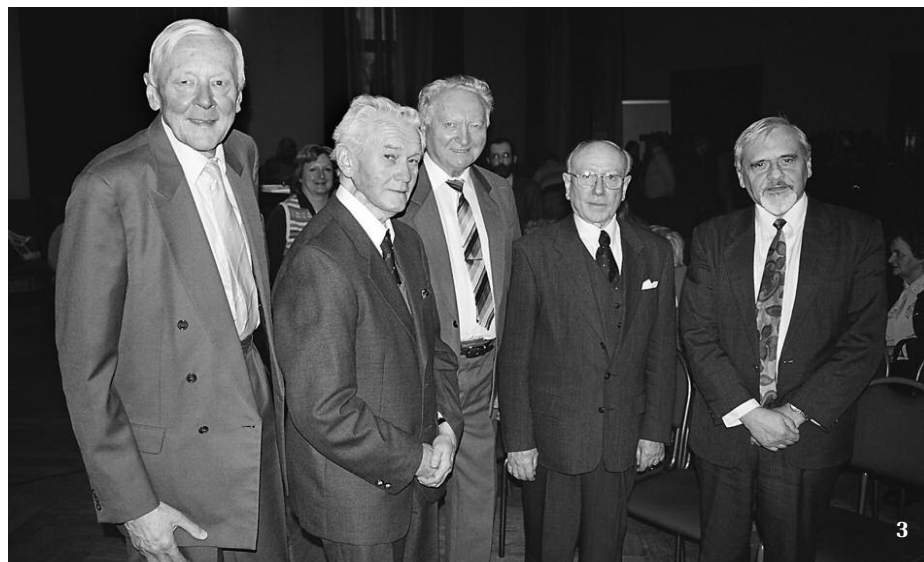
2 Nákres geometrické Venuše z Předmostí vyrytý do klu mamuta (tečkované rekonstrukce chybějící části). Ze seriálu Z. Šmahela *Evoluce rodu Homo* v *Živě* (2003, 1–6; obr. z čísla 6: 275–280). Orig. M. Chumchalová

3 Prof. Šmahel s osobnostmi jedné generace. Zleva: E. Strouhal, E. Vlček, M. Prokopec a R. Čihák.

Foto Archiv Národního muzea

nosti jednotlivců. Odtud pramenilo jeho zaujetí metodologií vědy. Snažil se, aby biologická antropologie byla oborem srovnatelným s ostatními exaktními obory. Svým studentům zdůrazňoval význam metodické přesnosti, opakovatelnosti a použitých statistických metod. Uměl jim všechny své znalosti o statistice dobře zpřístupnit v přednáškách Metodologie vědy v antropologii. Smysl pro exaktní postupy stojí i za jeho rozhodnutím včlenit do studijního oboru antropologie genetiku člověka, založit laboratoř 3D zobrazovacích metod a vybudovat histologickou laboratoř. Zásadním způsobem tím ovlivnil výzkumný i výukový směr katedry antropologie a genetiky člověka, který je výrazný i dnes.

Zbyněk Šmahel byl nejen vynikajícím vědcem a učitelem, ale také člověkem neobvykle skromným a čestným. Všechny, i nepřijemné situace, s nimiž se jako vedoucí katedry musel vypořádat, řešil s laskavostí, noblesou a pochopením. Zůstane pro nás navždy rytířem antropologie.

3

Jan Jelínek (1926–2004)

Byl a zůstává velkou postavou jak české, tak mezinárodní antropologie, opravdovým renesančním člověkem, snad jedním z posledních tohoto druhu, kterého česká antropologie měla. Jeho obsáhlý zájem o vědy o člověku naplňuje koncepčně širokou definici této disciplíny. Prof. RNDr. Jan Jelínek, DrSc., mluvil několika světovými jazyky a v konverzaci plynule přecházel z jednoho jazyka do druhého. Byl vynikající vypravěč a jeho entuziasmus dokázal vždy nadchnout posluchače. To se projevilo ve vysokoškolských přednáškách stejně jako v popularizaci vědy. Šíře jeho zájmů zahrnovala nejen paleoantropologii, archeologii, ale rovněž muzeologii a etnografii.

Jan Jelínek se narodil v Brně v r. 1926. Na brněnské Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity dokončil studia antropologie a dovršil je r. 1949 doktorátem přírodních věd v oboru fyzické antropologie. Z tohoto roku pochází i jeho první publikace věnovaná dekorativnímu umění Nové Guineje. Vzdělání si rozšířil postgraduálním studiem archeologie a etnografie. Jako významná průprava pro výzkum evoluce člověka mu pomohlo dvouleté postgraduální studium anatomie na Lékařské fakultě MU. Svou kandidátskou práci (CSc.), dnešní ekvivalent doktorandské dizertace, obhájil v r. 1959 na téma Antropologie doby bronzové, posléze získal vědeckou hodnost DrSc. za práci Antropologie mladší doby kamenné (1964). Po r. 1968 byl falešně obviněn z nezákonného prodeje brokovnic zakoupených pro expedici v Austrálii, avšak obvinění z účasti na spiknutí proti režimu, jak píše ve vzpomínkách na něj mladší americký kolega, paleoantropolog David W. Fraye (nyní emeritní profesor Kansaské univerzity), se ukázala vykonstruovaná. I přes tuto káfovskou situaci Jan Jelínek musel opustit vedoucí pozici v Moravském zemském muzeu. Na

1 Jan Jelínek při rozbalování kostí australských domorodců, zabalených v eukalyptové kůře (paperbarku). Expedice do Arnhemské země v r. 1969. Dnes již nemyslitelné. Foto z Archivu Ústavu Anthropos

další ohodnocení vědecko-pedagogické činnosti si počkal téměř čtvrtstoletí.

Navzdory poměrně intenzivní přednáškové činnosti, kdy vyučoval antropologii na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně (nyní opět Masarykova univerzita) v Brně (v letech 1962–72) a paleoantropologii na katedře antropologie PřF Univerzity Karlovy v Praze (do r. 1975), se k přednášení na vysokých školách mohl vrátit až po r. 1990. V r. 1992 se habilitoval na PřF MU v Brně s prací nazvanou Význam umění starých Australců – studie evoluce a role skalního umění ve společnosti australských lovců-sběračů. O rok později byl jmenován profesorem – k této příležitosti měl přednášku na téma Stopy prvních hominidů v Laetoli.

Jan Jelínek žil a pracoval celý život v Brně, ale často pobýval v zahraničí, z důvodů, které vyplynuly z charakteru jeho odborných aktivit – expedice, administrativa vědy, kongresy a sympozia. Počátky jeho pracovní činnosti se vážou na Moravské zemské muzeum v Brně. Zde v r. 1949 nastoupil na oddělení pravěku, později přejmenované na Ústav Anthropos. Tento ústav mnoho let řídil a zasloužil se o jeho rozvoj i výstavbu nového výstavního pavilonu Anthropos v brněnských Pisárkách. Vytvořil zde moderní instituci, v níž spojil badatelskou i muzejní činnost v jeden celek v moderní koncepci, která se stala vzorem i pro jiná muzea. Na tomto místě musím zmínit, že návštěva tohoto muzea v rámci studentské exkurze vedené zoologem a paleoantropologem Vratislavem Mazákem byla zřejmě tím rozho-

dujícím momentem, který mne nasměroval ke studiu antropologie na Přírodovědecké fakultě UK. Jan Jelínek byl rovněž ředitelem Moravského zemského muzea mezi lety 1958 a 1969. Již na počátku 60. let se zasloužil o zavedení vysokoškolské výuky muzeologie, jako jedné z prvních v Evropě.

Organizační schopnosti i široký rozhled v muzeologii ho vynesly v r. 1970 jako zástupce Československa v Mezinárodní radě muzeí UNESCO (ICOM), kde řadu let pracoval v různých výborech a v letech 1971–77 působil jako její prezident. Byl často zvaným specialistou a zasloužil se o rozvoj muzeí v různých zemích. Organizoval expedice, především orientované na poslední svědky doby kamenné. Lovcko-sběračské společnosti druhé poloviny 20. stol. ho fascinovaly a byly pro něj laboratoří pro pochopení způsobu života lidských populací minulosti. Účastnil se v letech 1969 a 1973 významné antropologické expedice do Arnhemské země v Austrálii (Severní teritorium). Později navštívil východní Sibiř a podnikl výpravu k severským Sámům (Laponcům). Opakovaně podnikl pracovní cesty na Saharu, do Íránu a příležitostně v rámci kongresů a konferencí také do jiných oblastí prakticky všech kontinentů. Z cest přivezl nejen doklady materiální kultury obyvatel, ale i poznatky, které postupně záročil ve svých publikacích. Během života napsal více než 200 odborných sdělení a řadu knih. Z nich uveďme alespoň jednu – Velký obrazový atlas pravěkého člověka (Artia, Praha 1977) vydaný i v řadě jazykových mutací.

Zastavme se však u jeho přínosu biologické antropologii. Jan Jelínek byl zakládajícím členem Československé společnosti antropologické při ČSAV, pod tímto názvem založená v r. 1964, a po dlouhou dobu i jejím předsedou. Významně se podílel na chodu Evropské asociace antropologů (EAA), které předsedal v letech 1980–83. Z jeho iniciativy se konala v Československu řada mezinárodních kongresů a kontakty se zahraničními badateli měly vliv i na kolegy a studenty, kteří pracovali v jisté odborné izolaci normalizačního Československa. Odborná činnost Jana Jelínka v paleoantropologii byla zaměřena na morfologické rozdíly populací fosilního člověka ve střední Evropě. Ve svých publikacích přiblížil nálezy fosilního člověka z našeho území mezinárodní vědecké komunitě, jak neandertálců z lokality jako Kůlna, Ochoz nebo Šipka, tak anatomicky moderních lidí z Mladče a z období moravského gravettienu z Dolních Věstonic a Pavlova. Jeho nadšení až vášeň pro poznání evoluce lidské linie se odrazila také v popularizaci vědy. Byl poradcem americké autorky Jean Aulové, která se zasloužila ve svých knihách o přiblížení života ve svrchním paleolitu mladým čtenářům. Jiná oblast paleoantropologie se týkala taxonomie a paleobiologie. Otázku vztahů člověka vzpřímeného (*Homo erectus*) a č. moudrého (*H. sapiens*) a časných migrací z Afriky řešil Jan Jelínek osobitě. Jako jeden z prvních předpokládal značné stáří sapientního člověka a ve svých publikacích z počátku druhé poloviny 20. stol. navrhoval, aby se některé populace *H. erectus* již považovaly za *H. sapiens*.

Měl jsem možnost se poznat s prof. Jelínkem několikrát. Již jako student PŘF UK jsem byl stejně jako mí kolegové fascinován jeho přednáškami jak z pobytů v extrémních podmínkách zemí tří kontinentů a setkání s jejich obyvateli, tak z oblasti evoluce člověka, kdy neotřelé názory mimo schéma učebnic dokázal konfrontovat se zcela novými objevy lidských fosilií. Vštěpoval nám lásku k vědě a poznání a na jeho doporučení jsme četli knihu Hanse Seleye *K záhadám vědy* (Orbis, Praha 1975). V ní si ostatně při vzpomínkách na Jana Jelínka čtu i dnes. Další setkání proběhlo v Paříži, kde jsme se viděli opakovaně a společně navštěvovali některá pařížská antropologická pracoviště. Velmi přátelské byly návštěvy u prof. Denise Ferembachové, velké příznivkyně české antropologie. Měl jsem rovněž příležitost později (v 90. letech) se s J. Jelínkem potkávat na svém pracovišti na Univerzitě v Bordeaux. Zde

jsem zjistil, jak uznávaným odborníkem a kolegou byl pro přední badatele v paleoantropologii. Namátkou uvedu jména jako Bernard Vandermeersch, Milford Wolpoff, Alan Mann, Erik Trinkaus, Anne-Marie Tilletová ad. Společně s kolegy z Bordeaux jsme na počest životního jubilea Jana Jelínka zorganizovali v r. 1997 mezinárodní konferenci na téma Biologické a kulturní proměny v Evropě od konce středního paleolitu do neolitu. Sborník přednášek z této konference se podařilo vydat vlastním nákladem až v r. 2003. Díky Jelínkově velkorysosti a pozvání jsme společně s kolegou Ericem Crubézy mohli studovat kosterní pozůstatky z nejstarších neolitických pohřebišť Vedrovice a Horné Krškany, uložené v Moravském zemském muzeu. Naše práce byla završena několika společnými publikacemi, které v bibliografii Jana Jelínka chybějí. Popisují paleodemografii obou pohřebišť a rovněž výsledky našeho

studia ukazující, že predispozice pro degenerativní a artrotické změny kostry existovaly již v neolitu. Nalezli jsme důkazy, že v časném neolitu lidé na našem území prováděli úspěšné trepanace i amputace.

Jan odešel v říjnu 2004. Až do posledních dnů svého života intenzivně pracoval a jeho poslední velká kniha *Střecha nad hlavou: kořeny nejstarší architektury a bydlení* vyšla v r. 2006 (Nakladatelství Vutium, Brno). Životním krédem prof. Jelínka bylo latinské *Per aspera ad astra* – Přes překážky ke hvězdám. To se mu podařilo naplnit. Překážek v jeho životě bylo hodně, ale dokázal se s nimi vyrovnat. Zapsal se definitivně do historie antropologie a jeho odkaz promlouvá i ke generacím mladším. Poslední setkání proběhlo již posmrtně – na konferenci *Paleoanthropology Society* v dubnu 2006 v San Juanu na Portoriku, kde jsem se účastnil symposia věnovaného památce Jana Jelínka.

Ceny Akademie věd České republiky

Předseda Akademie věd ČR prof. Jiří Drahoš předal v pondělí 3. října 2016 vynikajícím českým badatelům prestižní ocenění spojené s finanční odměnou, které je ohodnocením významných výsledků, od jejichž prvního zveřejnění nebo realizování neuplynulo více než pět let. „Ceny Akademie věd ČR se udělují za dosažení výsledků světového významu v oblastech strategicky orientovaných na současné společenské priority a samozřejmě přispívají ke zvýšení prestiže AV ČR v mezinárodním srovnání,“ uvedl při slavnostním ceremoniálu Jiří Drahoš.

● Cenu Akademie věd ČR za vynikající výsledky velkého vědeckého významu dosažené při řešení vědeckých úkolů, grantových, interních programových a mezinárodních projektů financovaných AV ČR získaly dva autorské týmy.

Prof. RNDr. Josef Komenda, Ph.D., DSc., Ing. Roman Sobotka, Ph.D., RNDr. Jana Knoppová, Ph.D., a Mgr. Vendula Krynická, Ph.D. (Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i., Centrum Algatech, Laboratoř fotosyntézy, Třeboň), byli oceněni za výsledky v oblasti Biogeneze a ochrany fotosystému II. V letech 2012–2016 publikovali řadu významných prací. Objasňují molekulární principy tvorby, ochrany a údržby fotosystému II (PSII), složitěho komplexu bílkovin, pigmentů a dalších faktorů. Jeho funkce je spojena s vývojem kyslíku, je tedy zcela zásadní pro udržení života na Zemi, a představuje i zajímavý model pro syntetickou biologii – jde o unikátní systém, v němž klastr anorganických iontů vázaných na bílkovinnou matici dokáže uvolnit z vody molekuly kyslíku, elektrony a protony. Kdyby se systém podařilo napodobit v umě-

lých podmínkách, mohl by se stát základem jedinečného zdroje energie. Tým J. Komendy zkoumal, jak vzniká a jak je udržován funkční, a vytvořil model modulárního skládání PSII – komplex je postupně složen z menších jednotek-modulů, tvořených jednou větší membránovou bílkovinou s navázaným chlorofylem, několika malými stabilizujícími bílkovinami a pak periferními pomocnými, které tým identifikoval, lokalizoval a zjistil jejich funkci. Patří k nim unikátní bílkoviny vázající chlorofyl a karoteny, jež se uplatňují při ochraně PSII před účinky nadměrného ozáření. Objasněný fyzikální mechanismus spočívá v přeměně excitační energie chlorofylu na tepelnou energii přenosem na molekulu karotenu.

Doc. Mgr. Petr Svoboda, Ph.D., Ing. Matyáš Flemr, Ph.D., MUDr. Radek Malík, Ph.D., Mgr. Jana Nejeptínská, Ph.D. a doc. Radislav Sedláček, Ph.D. (Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.), převzali cenu za výsledky zaměřené na RNA interferenci u savců. RNA interference (RNAi) představuje evolučně velmi starou formu imunity, která chrání rostliny a bezobratlé živočichy před viry. Jinak je tomu u savců. Tým P. Svobody ukázal na myším modelu, že RNAi je u savců plně funkční jen v myším vajíčku, kde má dokonce dominantní postavení mezi příbuznými, nefunkčními mechanismy miRNA a piRNA. Práce skupiny odkryla molekulární mechanismus vysvětlující, proč je u savců RNAi přítomna právě v myším vajíčku. Příčinou je speciální forma enzymu Dicer, která vznikla v evoluci díky unikátní mutaci způsobené inzercí mobilního elementu příbuzného retrovirům. Vysoce aktivní RNAi lze přítomně dosáhnout poměrně jednoduchou modifikací enzymu Dicer, čímž se otevírá nový směr

1 Předseda Akademie věd ČR Jiří Drahoš spolu s oceněnými a řediteli jejich ústavů. Zleva: Roman Sobotka, Václav Hořejší, Josef Komenda, Martin Bilej, Vendula Krynická, Jana Nejeptínská, Petr Svoboda, za Nadační fond Neuron Hana Křepelková Rezková, Radek Malík, manželka Martina Kopeckého a Michal Švanda. Foto S. Kyselová, Akademický Bulletin AV ČR

pro vývoj antivirové terapie. Význam práce P. Svobody dokládá i udělení ceny Neuron (2014) a pětiletého prestižního grantu ERC Consolidator (2015) určeného na další výzkum RNAi v savčích buňkách.

● Cena AV ČR pro mladé vědecké pracovníky do 35 let za vynikající výsledky vědecké práce, dosažené za finanční podpory AV ČR, byla udělena Mgr. Martinu Kopeckému, Ph.D. (Botanický ústav AV ČR, v. v. i.), za výsledky v oblasti Dlouhodobé změny biodiverzity vegetace temperátních lesů. Ústřední téma jeho výzkumu tvoří časoprostorová variabilita biodiverzity této vegetace. Specifickou, velmi aktuální otázkou představují globální změny prostředí, jejichž citlivým indikátorem jsou změny biodiverzity a posuny v ekologických nikách druhů, hlavně ve spojitosti se změnami klimatu. M. Kopecký doložil úbytek biodiverzity bylinné vegetace temperátního lesa po opuštění tradičního hospodaření – klíčového faktoru, který zaznamenal ve 20. stol. výrazné změny. Dále poskytl empiricky podloženou podporu jednomu ze základních přístupů ke sběru dat pro sledování dlouhodobých změn biodiverzity. Ve studii z r. 2016 překvapivě ukázal, že změna rozšíření druhů nemusí odrážet změnu klimatu, ale spíše rozdílné ekologické nároky vývojových stadií dřevin. Jeho práce vyvolaly velký mezinárodní ohlas a jde nepochybně o nadčasové příspěvky.

● V letošním roce byla poprvé udělena též Cena předsedy AV ČR a Nadačního fondu Neuron za popularizaci vědy, vědeckým pracovníkům do 40 let za výsledky přispívající k propagaci a popularizaci výzkumu, experimentálního vývoje a inovací.

Ocenění pro r. 2016 získal doc. Mgr. Michal Švanda, Ph.D., z Astronomického ústavu AV ČR, v. v. i., dlouholetý popularizátor astronomie. Nyní publikuje hlavně v *Astropisu* a *Tajemství vesmíru*. Od r. 2014 pravidelně popularizuje výsledky pracovníků Astronomického ústavu (www.asu.cas.cz/cz/veda-a-vyzkum/na-cem-pracujeme), napsal populárně-naučné knihy *Slunce a Slunce dalekohledem* (Aventinum, 2012), je spoluautor revidovaného vydání knihy *Planety* (Aventinum, 2014). Přednáší zejména o Slunci, sluneční aktivitě, kosmickém počasí, o hvězdách a jejich vývoji např. v rámci přednáškových cyklů hvězdáren a planetárií a astronomických kroužků. Vystupoval v televizních a rozhlasových pořadech. V Astronomickém ústavu v Ondřeji se zabývá vznikem a vývojem aktivních oblastí na Slunci. Používá moderní metodu helioseismologie, umožňující zkoumat vrstvy pod viditelným povrchem Slunce, k čemuž rozvoji také přispěl při své práci v Ústavu Maxe Plancka pro výzkum sluneční soustavy v Göttingenu. Kromě toho přednáší sluneční a plazmovou fyziku na Astronomickém ústavu UK v Praze.

Akademie věd ČR hledá mladé vědce

Sto vědeckých stáží (v češtině i angličtině) přírodovědného, technického a humanitního zaměření pro studenty středních a vysokých škol z celé České republiky na špičkových pracovištích Akademie věd.

Více na: www.otevrenaveda.cz

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.

P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225

fax: 225 341 425

sms: 605 202 115

e-mail: send@send.cz

el. verze předplatného: zaneta@send.cz

www.send.cz

Kontaktní adresy autorů

Vladimír Blažek

Katedra antropologie FF ZČU
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: blazekv@ksa.zcu.cz

Jaroslav Brůžek

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: yaro@seznam.cz

Ivo T. Budil

Katedra mezinár. vztahů a evrop. studií MUP
Dubečská 900/10
100 31 Praha 10 – Strašnice
e: ivo.budil@mup.cz

Anna Černá

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 51 Praha 1
e: cerna@ujc.cas.cz

Viktor Černý

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: cerny@arup.cas.cz

Jitka Fialová

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: jitka.fialova@natur.cuni.cz

Jaroslav Flegr

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: flegr@natur.cuni.cz

Lukáš Friedl

Katedra antropologie FF ZČU

Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: lukas.friedl@gmail.com

Patrik Galeta

Katedra antropologie FF ZČU
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: galeta@ksa.zcu.cz

Lucie Juříčková

Katedra zoologie PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: lucie.jurickova@seznam.cz

Sylva Kaupová

Antropologické oddělení Národního muzea
Václavské náměstí 68
115 79 Praha 1
e: sylva_kaupova@nm.cz

Stanislav Komárek

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: stanislav.komarek@email.cz

Michaela Kopřivová

Kodaňská 29
101 00 Praha 10
e: michaela.tomanova@gmail.com

Lenka Kovačiková

Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie
PřF JU
Na Žlaté stoce 3
370 05 České Budějovice
e: lenka.kovacikova@gmail.com

Petr Květina

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: petrkvetina@gmail.com

René Kyselý

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: kysely@arup.cas.cz

Adéla Pokorná

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: pokorna@arup.cas.cz

Edita Priehodová

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: priehodovaedita@seznam.cz

Petr Sedlak

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: petr.sedlak-uk-prf@seznam.cz

Vladimír Sládek

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: sladekv@yahoo.fr

Marek Vácha

Ústav etiky a humanitních studií 3. LF UK
Ruská 87
100 00 Praha 10
e: Marek.vacha@lf3.cuni.cz

Jana Velemínská

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: velemins@natur.cuni.cz

Petr Velemínský

Antropologické oddělení Národního muzea
Václavské náměstí 68
115 79 Praha 1
e: petr_veleminsky@nm.cz

Summary

Vácha M.: The Story of the Human Genome

The history of human genome sequencing (1990–2003), the Humane Genome Project (HGP) and the race between HGP and Celera Genomics has a potential to teach us how real science works. We have learnt many lessons: the way genes are switched on and off is at least as important as the sequences, there are at least five times more regulatory sequences than protein coding genes etc. HGP leads to the Human Microbiome Project as well as to epigenetic inheritance.

Blažek V.: Tool Use and Manufacture by Apes and the Beginning of Tool Production by Man

This article summarizes tool use and manufacture in animals focusing on primates, particularly on diversity in chimpanzees in this respect. It presents some comparisons and suggestions on the possible origins of tool behaviour and development of stone tool technology in human evolution.

Friedl L.: Modern Human Origins as Seen through Species Definitions

The origin of modern humans has been debated through different models. In their extreme positions, the origins of *Homo sapiens* are seen either as a single speciation event in Africa or as multiple events in different regions of the world. The aim of this text was to show that accepting or declining one model or another can rely solely on the species definition.

Černý V.: Expansion of Anatomically Modern Humans

The story describing their out-of-Africa expansion 120 thousand years ago is presented. It seems that a small part of the African population expanded rapidly around 70 thousand years ago to Eurasia and Australia, admixed there with archaic hominins, and expanded both demographically and geographically. Due to new molecular techniques, we are able now to reconstruct almost all the routes taken by our ancestors in populating the Earth.

Galeta P.: Did the Last Hunters in Central Europe Become the First Farmers?

The transition between foraging and farming presents one of the most substantial changes in our history. The spread of farming in Central Europe is unique in its rapidity (the settlements of foragers were replaced within 4–8 generations). However, it is still unclear who were the first farmers here – invaders from southeastern Europe or Stone Age foragers who quickly abandoned their traditional subsistence practices?

Pokorná A., Dreslerová D.: Archaeobotanical Investigations into the Plant-based Foods of Prehistoric Peoples

Archaeobotanical interpretations are traditionally based on analyses of plant remains from archaeological contexts. New methods have significantly shifted our knowledge of the diets of prehistoric peoples. It seems that the nutrition of hunters and gatherers

was much more diversified than previously thought. The range of crops gradually extended during prehistory (increasing complexity of agricultural systems).

Kysely R.: History of Domestic Animal Breeding in Bohemia and Moravia in the Light of Archaeozoological Findings

A short overview of the history of animal domestication. Selected aspects, such its occurrence, ways of animal exploitation or their appearance, particularly in the agricultural era, are analyzed in more detail. A tabular timeline showing the main domestication events is included, presenting primarily the current state of knowledge in Europe, particularly in the Czech lands.

Kaupová S.: Stable Isotopes in the Dietary Reconstruction of Ancient Populations

After a brief introduction to the principles of dietary analysis in the field of anthropology, the paper focuses on isotopic evidence of key dietary changes in past populations (e. g. connected with the adoption of agriculture), or in relation to the development of social, religious and cultural norms. It also deals with the use of specific samples (teeth, hair) and the future prospects for stable isotope analysis.

Kovačiková L.: What the Stable Isotope Analysis Reveals about Past Human-Animal Relationships

The composition of some light stable isotopes (e.g. $\delta^{13}\text{C}$, $\delta^{15}\text{N}$, $\delta^{18}\text{O}$) in the bones and teeth of animals connected with archaeozoological data provides more information on these relations (e.g. herding strategies), climate or environment. Recently, the isotope values for animals are not only used as a baseline for human diet, we can investigate the season of birth in animals, weaning patterns, availability/variety of fodder etc.

Priehodová E.: Lactase Persistence and Milk Drinking

Lactase persistence is the ability to digest lactose in adulthood. It occurs only in some human populations; in today's worldwide population it is around 32 %. Its spread is related to the transition to an agricultural lifestyle and it is believed that it expanded only in the populations which carried on dairy production in the past or which still depend on fresh milk consumption.

Černý V.: History of the Sahel from the Perspective of the Genetic Diversity of its Inhabitants

Our studies of the genetic diversity of Sahelian populations – nomadic pastoralists on one hand and sedentary farmers on the other hand – have provided findings mirroring important historical events. The Fulani, one of the genetically most interesting populations, have been revealed here as a highly admixed group adapted to life in this transition belt between the Sahara and tropical rainforests.

Velemínský P.: Is There any Sense in Examining the Graves of Our Forebears?

The reasons for excavation and evaluation of the skeletal remains are presented here. Attention is paid to burial and funeral customs and the conditions affecting the preservation of human skeleton; previous and current approaches to past population research are then summarised. Some recent studies based on the Czech medieval burial sites are also introduced.

Brůžek J.: The Biological Profile of an Individual in Forensic Anthropology and Bioarchaeology

This article summarizes the current view on forensic anthropology. It outlines methods and principles, success and risk of error in estimating the biological profile of an individual. Methods used to estimate age at death, sex, stature and ancestry from skeletal remains of unknown people are analyzed. These basic indicators are employed as the first step for the identification in both forensic and bioarchaeological fields.

Sládek V., Hora M.: About the Bones, Women and Agriculture

The research into the changes in preferential use of right and left upper limb may provide new findings on the substantial shifts in the subsistence of our ancestors. This paper interpretes the changes in bilateral asymmetry in the upper arms of women as a consequence of the adoption of the saddle quern at the start of the Neolithic and its replacement by rotary quern in the Iron Age.

Velemínská J., Dupej J.: Virtual Anthropology and Its Contribution to Biomedical and Forensic Science

Virtual anthropology is an emerging multidisciplinary field of science, distinct in its progressive approach to studying human biology. Essentially, it is defined as real anthropology that deals with virtual objects (3D models of human body or its parts). Research in human evolution and past and present populations can benefit from its application. This article discusses the principles and usefulness of virtual anthropology.

Sedlak P. et al.: Obesity in Childhood – a Mirror of Society?

The growth and development of a child is a direct reflection of the family and social environment. Currently, frequent hypokinesia along with a high caloric intake leads to the development of overweight and obesity. Obesity significantly affects the growth and maturation of the child and is connected with a number of health complications.

Fialová J. et al.: Olfactory Communication in Humans

Each human being produces specific body odour (odour signature). This paper reviews the major factors affecting the quality of body odour such as genetic factors, diet, health condition and emotional state. Human chemosensory communication primarily plays a role in the contexts of mate choice and mother-infant interactions.

Flegr J.: The Effect of Toxoplasma on Human Behaviour, Personality, Sex, Reproduction and Health

The parasitic species *Toxoplasma gondii* infects ca 30 % of people and affects their behaviour, personality, morphology, reproduction, and sexual and olfactory preferences. Some changes represent the products of adaptive manipulation which increases rates of parasite transmission, while others are the side-effects of impaired health.

Květina P.: Keep the River on Your Right. The Biological and Cultural Nature of Archaic Societies

Through the story of the traveller Tobias Schneebaum, this article clarifies the inseparable connection between human biological and cultural matter. The combination of both is also essential in understanding specific as well as general human behaviour.